

DVA NAJSTARIJA REDA ZA ZASLUGE

Koncem 17. i početkom 18. stoljeća dolazi do velikih promjena u skoro svim europskim državama. One su se odrazile na daljnji razvoj viteških vladarskih redova i uvjetovale nastanak redova za vojne zasluge. U Francuskoj, Rusiji, Prusiji i Austriji uspostavljene su apsolutističke monarhije, zasnovane na novoj koncepciji vlasti. Radi ostvarenja svojih političkih ciljeva zaštite i obrane države, odnosno osvajanja tuđeg teritorija, kao i kontinuiteta svoje vlasti, europski apsolutistički vladari organiziraju stalne oružane snage: stajaće najamničke vojske, spremne na brzu intervenciju. Zapovijedanje stajaćom plaćeničkom vojskom prelazi u ruke vladara, koji više nije zavisan o volji i ambicijama svojih vazala. Tako je postignut glavni preduvjet za ostvarenje djelotvorne političke moći.

Apsolutistički vladari 17. i 18. stoljeća tražili su načine kako da privežu uza se vojsku i mirno produže svoju vlast. Dodjeljujući vojnim zapovjednicima plemićke titule, novčane nagrade i ordene, a vojnicima novčane nagrade i medalje, zadobili su vlast nad vojskom, a samim tim i nad državom. Vojsku treba stalno stimulirati, ne samo kad dobiva bitke, nego i kad ih gubi, jer se iscrpljena i malodušna vojska može okrenuti protiv svoga gospodara. Jedan od načina stimuliranja vojske jest nagrađivanje hrabrih i sposobnih vojnika jer plaću dobivaju i oni koji nemaju te vrline. Tako su nastale medalje za vojne zasluge, a nešto kasnije i redovi za vojne zasluge.

Novi redovi za zasluge više nisu ekskluzivni kao stari viteški redovi koji su bili rezervirani za najviši sloj aristokracije. Liberalizacijom pristupa redu, red prestaje biti institucija i postaje znak; institucija se pomalo gubi, a njezin znak postaje glavna značajka reda.

Prvi red za zasluge – **Kraljevski i vojnički red sv. Louisa** (l'Ordre royal et militaire de Saint-Louis) osnovao je 5. travnja 1693. francuski kralj Louis XIV. (*1638. – †1715.), u čast zaštitniku Francuske.

Glavni uvjet za ulazak u red bio je da je kandidat odlično služio posljednjih deset godina u francuskoj vojsci ili mornarici. Kasnije se taj rok povećao na dvadeset godina. Tako je prvi put časnicima koji nisu bili aristokratskog podrijetla omogućeno da postanu članovima reda. Unatoč svemu, novi se red nije posve oslobodio tradicije. Broj osoba koje su smjele ući u red bio je striktno ograničen. Pristupiti redu mogli su samo časnici katoličke vjere.

Red je imao tri stupnja: 1. Veliki križ, 2. Komander, 3. Vitez.

Primjer francuskog Reda sv. Louisa slijedile su i druge europske monarhije.

Ruski car Petar I. (*1672. - †1725.) osnovao je 30. kolovoza 1698. **Red sv. apostola Andrije Prvozvanoga**. Pretpostavlja se da je car Petar I. nakon povratka s diplomatske misije po Zapadnoj Europi 1698. godine htio imati viteški red po uzoru na europske redove. Sudeći prema odlikovanim osobama, orden se u početku dodjeljivao za iznimne zasluge za Rusko Carstvo, za vojne podvige ili za građanske zasluge. Godine 1720. car Petar I. odredio je da se odlikovanje dodjeljuje: "jednima kao nagrada za vjernost, hrabrost i razne zasluge učinjene Nama i domovini, a drugima da potaknu sve plemenite i herojske vrline (...)". Orden je imao samo jedan stupanj, a broj vitezova bio je ograničen na dvanaest osoba iz Rusije i dvanaest iz inozemstva, dakle, ukupno na dvadesetčetiri osobe.

- - -

Koncem 17. i početkom 18. stoljeća dolazi do velikih promjena u skoro svim europskim državama. One su se odrazile na daljnji razvoj viteških vladarskih redova

i uvjetovale nastanak novih redova za vojne zasluge. To je vrijeme naglog rasta moći gradova i osiromašenja plemstva. Istodobno, slabljenjem ekonomske i političke moći plemstva, jača kraljevska vlast. U Francuskoj, Rusiji, Prusiji i Austriji uspostavljene su apsolutističke monarhije, zasnovane na novoj koncepciji vlasti. Radi ostvarenja svojih političkih ciljeva zaštite i obrane države, odnosno osvajanja tuđeg teritorija, kao i kontinuiteta svoje vlasti, europski apsolutistički vladari organiziraju stalne oružane snage: stajace najamničke vojske, spremne na brzu intervenciju. Stari vazalni sustav novačenja pokazao se neefikasnim još ranije, jer više nije odgovarao modernijem načinu ratovanja. To se osobito pokazalo u ratovima s Turcima u 15. i 16. stoljeću, koji su sve do bitke kod Siska 1593. godine redovito završavali uvjerljivim pobjedama turske vojske. Situacija se sada potpuno promijenila. Zapovijedanje stajacom plaćeničkom vojskom prelazi u ruke vladara, koji više nije zavisan o volji i ambicijama svojih vazala. Tako je postignut glavni preduvjet za ostvarenje djelotvorne političke moći. Međutim, opremanje i održavanje stalnih stajaćih plaćeničkih vojski zahtijevalo je znatna sredstva, koja su se, između ostalog, namirivala pljačkom u čestim ratovima. Također, jačanjem uloge vojske, rasla je naglo i moć vojnih zapovjednika, koji sada postaju glavni oslonac kraljevske vlasti. Svaki mudar vladar znade da ga vojska neće slušati ako nije motivirana, a pobunjena vojska rušitelj je vlasti. Neprijateljstvo vojnih zapovjednika, a samim tim i vojske, moglo je vladara stajati prijestolja.

Apsolutistički vladari 17. i 18. stoljeća tražili su načine kako da privežu uza se vojsku i mirno produže svoju vlast. Njihovi davni prethodnici na prijestolju širokogrudno su i nesmotreno razdijelili feudalne posjede nepouzdanim vazalima, te su ostali bez zemljišnog bogatstva. Stoga su se morali okrenuti drugim oblicima nagrađivanja. Dodjeljujući vojnim zapovjednicima plemićke titule, novčane nagrade i ordene, a vojnicima novčane nagrade i medalje, zadobili su vlast nad vojskom, a samim tim i nad državom. Vojsku treba stalno stimulirati, ne samo kad dobiva bitke, nego i kad ih gubi, jer se iscrpljena i malodušna vojska može okrenuti protiv svoga gospodara. Primjere za to nalazimo posvuda, od razdoblja antike do današnjih dana. Jedan od načina stimuliranja vojske jest nagrađivanje hrabrih i sposobnih vojnika jer plaću dobivaju i oni koji nemaju te vrline. Tako su nastale medalje za vojne zasluge, a nešto kasnije i ordeni za vojne zasluge. Treba odmah napomenuti da u početku te medalje nisu dobivali obični vojnici nego časnici, kao što su i ordene za vojne zasluge dobivali samo najviši vojni zapovjednici. Kasnije se dodjeljivanje medalja za vojne zasluge (ili za hrabrost) omasovilo i proširilo na obične vojnike.

Švedski kralj Gustav Adolf II. (1611.-1632.) prvi je dijelio medalje za vojne zasluge u Tridesetogodišnjem ratu (1618.-1648.). Poznate su medalje s likovima Gustava Adolfa II., od kojih jedna nosi godinu 1626., a druga medalja godinu 1629.¹

U Rusiji su početkom 18. stoljeća medalje bile uobičajena masovna odlikovanja. Na njima se u pravilu nalazio portret cara Petra I., navodio se datum događaja, objašnjavao se povod nagrađivanju i često se prikazivala scena bitke.²

¹ Hermann Historica OHG, 35. Auktionskatalog / Teil II, 24. 10. 1997., München, str. 91.-92.

² Prister, B., Vojne nagradne medalje 18. stoljeća u Rusiji, Numizmatičke vijesti, br. 53, god. 42., Zagreb, 2000., str. 166. - 181.

Gotovo sedam desetljeća nakon pojave prve „prave“ medalje za zasluge u Švedskoj, osnivaju se u Europi redovi za zasluge. Novi redovi za zasluge više nisu ekskluzivni kao stari viteški redovi koji su bili rezervirani za najviši sloj aristokracije. Liberalizacijom pristupa redu, red prestaje biti institucija i postaje znak; institucija se pomalo gubi, a njezin znak postaje glavna značajka reda.

Prvi red za zasluge – **Kraljevski i vojnički red sv. Louisa** (*l'Ordre royal et militaire de Saint-Louis*) osnovao je 5. travnja 1693. francuski kralj Louis XIV., u čast zaštitniku Francuske (slika 1.).

Glavni uvjet za ulazak u red bio je da je kandidat odlično služio posljednjih deset godina u francuskoj vojsci ili mornarici. Kasnije se taj rok povećao na dvadeset godina. Tako je prvi put časnicima koji nisu bili aristokratskog podrijetla omogućeno da postanu članovima reda. Unatoč svemu, novi se red nije posve oslobodio tradicije. Broj osoba koje su smjele ući u red bio je striktno ograničen. Pristupiti redu mogli su samo časnici katoličke vjere.

Slika 1. Jean Mauger i Hupiere, Medalja u povodu osnutka Reda sv. Louisa.

Red je imao tri stupnja, a broj njegovih članova u početku je bio ograničen na 8 Velikih križeva i 24 Komandera. Broj Vitezova nije bio ograničen, a između 1693. i 1715. godine, Louis XIV. odlikovao je oko dvije tisuće Vitezova. Red je opskrbljen godišnjom dotacijom od 300.000 livri.³ Članovi reda primali su godišnju rentu, čiji je iznos zavisio o stupnju ordena. Veliki križevi dobivali su rentu od 6.000 livri, prvih osam Komandera dobivalo je 4.000 livri, drugih šesnaest Komandera dobivalo je 3.000 livri. Vitezovi od 1. do 24. mjesta dobivali su 2.000 livri, Vitezovi od 24. do 48. mjesta 1.500 livri, Vitezovi od 48. do 96. mjesta dobivali su 1.000 livri i Vitezovi od 96. do 128. mjesta 800 livri.

Prijestolonasljednik, francuski maršali, admiral i zapovjednici galija imali su pravo predlagati vitezove.

³ Godine 1719. ta je dotacija uvećana na 450.000 livri.

Novi Red izazvao je veliko uzbuđenje u vojsci i bio je vrlo poticajan. Voltaire je dobro primijetio: “Ovo odlikovanje priželjkuje se više od bogatstva”. Stoga je moguće da je uvođenje Reda jedan od ključeva francuskog vojnog oporavka. Prvi konzul Napoleon Bonaparte izjavio je jednom prilikom: “Louis XIV. ne bi imao prednost tijekom borbe protiv europske koalicije, za vrijeme rata za Španjolsko nasljeđe, da nije imao na raspolaganju križ sv. Louisa.”

Prinčevi kraljevske obitelji mogli su dobiti Orden sv. Louisa tek nakon što su izvršili svoju prvu ratnu kampanju. Dana 8. svibnja 1693. u Versaillesu je priređen prvi prijem u Red. Tijekom prijema u Red, kandidat je prisegnuo kralju, Velikom majstoru Reda: *“Prisegnite i obećajte Bogu Stvoritelju, vjerom koju držite, da ćete živjeti i umrijeti u katoličkoj, apostolskoj i rimskoj vjeri; da ćete biti odani kralju i nikad nećete odstupati od poslušnosti Kralju i onima koji zapovijedaju pod njim; da ćete svom snagom čuvati, braniti i podupirati njegovu čast, vlast, njegova prava i prava njegove krune protiv svijuu; da nikad nećete ostaviti službu i ući u službu stranog princa bez dopuštenja Njegova Veličanstva; da ćete mu otkriti sve što znate o djelovanju protiv Njegove ličnosti i Njegove države, i da ćete se striktno držati pravila i propisa Reda sv. Louisa, u koji vas je Njegovo Veličanstvo pozvalo da vas počasti viteškim mjestom u njemu, i da ćete se ponašati u svakom pogledu kako priliči dobrom, mudrom, vrlom i hrabrom vitez u. Dakle, prisežete i obećavate.”*⁴

Novi član Reda dobio je diplomu koju je potpisao ministar rata ili mornarice i nosila je kraljev potpis.

U prosincu 1700. godine kralj je prijestolonasljedniku prepustio pravo na primanje vitezova. To je pravo prošireno 1705. godine na prinčeve kraljevske obitelji, francuske maršale i naposljetku na časnike s najvišim stupnjevima u Redu.

Godišnjoj skupštini Reda na dan sv. Louisa (19. kolovoza) prethodila je misa, na kojoj su se okupljali svi članovi Reda. Skupština je birala na godinu dana Vijeće, zaduženo za upravljanje Redom. Vijeće je bilo sastavljeno od šest Vitezova, četiri Komandera i dva Velika križa. Zapisničar (*greffier*), rizničar (*trésorier*) i sudski službenik (*huissier*), odabrani među višim dužnosnicima Ministarstva rata i mornarice, stavljeni su na raspolaganje Vijeću u upravljanju svakodnevnim poslovima. Ti službenici imali su pravo nositi Viteški križ Ordена sv. Louisa i na naslov Časnika Reda.

Za Louisa XV., prema ukazu iz travnja 1719., regent⁵ je upravi Reda odredio da uvede petnaest nasljednih dužnosnika - časnika koji su zamijenili prethodna tri. Među tih petnaest časnika trojica su se nazivali “Visokim časnici” i nosili su Veliki križ. Četvorica su dobila naslov Komandera, a osmero ih je, kao i prije, imalo naslov “Časnika” i nosilo je Viteški križ. Međutim, Louis XVI. zadržao je 1779. godine samo dva administrativna časnika, rizničara i sudskog službenika, i ukinuo im je pravo na nošenje ordenskih znakova.

Tijekom Restauracije (1814.-1830.) Redom sv. Louisa upravljao je ministar rata.

⁴ Tekst prisege donosimo u slobodnom prijevodu.

⁵ Budući da je Louis XV. imao pet godina kad je proglašen kraljem (1715. godine), Francuskom je kao regent upravljao vojvoda Filip od Orléansa (od 1715. do 1723. godine).

Za ilegalno nošenje Ordena sv. Louisa bile su predviđene vrlo teške kazne:

- za plemića: oduzimanje čina, 20 godina zatvora i gubitak plemstva,
- za građanina: robljina na galijama.

Godine 1779. odlučeno je da se ordenski znakovi preminulih nositelja vraćaju Ministarstvu rata ili Ministarstvu mornarice. Ta je odredba bila logična, budući da su članovi Reda odlikovanja dobivali besplatno.

Dana 14. srpnja 1789. izbila je Francuska revolucija. U kolovozu iste godine Ustavotvorna skupština donijela je dva akta:

- dana 4. kolovoza 1789. ukinut je feudalizam,
- 26. kolovoza 1789. proglašena je Deklaracija o pravima čovjeka i građanina. U njoj se ističe da se ljudi rađaju i ostaju slobodni i jednaki u pravima. Deklaracija je štitila neotuđiva prava čovjeka, slobodno vlasništvo, sigurnost i otpor protiv tlačenja, ističući da svaki suverenitet počiva u narodu, a ne na kralju. Svi su jednaki pred zakonom. Proglašava slobodu govora i pisanja i jamči nepovredivost prirodnog vlasništva.

Ukazom br. 382 od 30. srpnja 1791. određeno je: "U Francuskoj se ukidaju svi viteški ili drugi redovi, sva društva, sva odlikovanja, svaki vanjski znak koji ukazuje na razlike u podrijetlu; u buduće ih neće biti moguće uspostaviti." Već je tim ukazom Kraljevski i vojnički red sv. Louisa bio ukinut, a 15. listopada 1792. donesen je ukaz kojim se "obustavlja nošenje križa sv. Louisa kao vojničkog odlikovanja." Dakle, prvo je ukinut Red kao institucija, a nakon duže od godine dana zabranjeno je i nošenje ordenskih znakova Reda.

Od ljeta 1789. Louis XVI. bio je ustavni kralj. Dana 21. rujna 1792. Parlament je proglasio Republiku. Sudbina Louisa XVI. zapečaćena je kad su tijekom studenoga te godine na vidjelo izašli pokušaji svrgnutog kralja da se vrati na vlast uz pomoć stranih sila. Na glasanju parlamenta 19. siječnja 1793. Louis XVI. bio je proglašen krivim za izdaju i giljotiniran dva dana kasnije.

Red sv. Louisa uspostavio je kralj Louis XVIII. 28. rujna 1814., nakon sloma cara Napoleona i restauracije Bourbona na francusko prijestolje. Tada je Red sv. Louisa izjednačen s Legijom časti u redoslijedu francuskih odlikovanja. Križ sv. Louisa mogao se dodijeliti časnicima carske vojske s 24 godina službe.

Za vladavine Louis-Philippa (1830.-1848.) Kraljevski i vojni red sv. Louisa prestaje se dodjeljivati i zabranjeno je nošenje ordenskih znakova s ljljanim. Stoga su neki vlasnici križa sv. Louisa dali odrezati ljljane i nastavili nositi to odlikovanje.

Isticanje kraljevskih ordena ponovno je dopušteno pod Drugim Carstvom (1852.-1870.); izvorni križevi Reda sv. Lujja ponovno će se pojaviti na odori nekih starih časnika.

Ordenski znakovi Reda sv. Louisa

Vrpca je crvene boje. Vrpca Viteškog križa široka je 37 mm i ima rozetu. Odlikovanje se u početku nosilo na trbuhu, kasnije o lijevom zapučku na prsima. Komanderi i Veliki križevi nosili su ordenski znak na lenti širokoj 11 cm, prebačenoj s desnog ramena na lijevi bok. Godine 1719. četvorica Komandera uprave Reda nosila su križ oko vrata.

Odlukom iz 1779. godine propisano je da vrpca ima bijele rubove, ako je odlikovanje stečeno za hrabrost u “opasnim prilikama”. Međutim, ta odredba nije primijenjena.

Ordenski znak ima oblik malteškog križa – križa s rascijepljenim krakovima, s kuglicama na vrhovima. Između krakova križa su stilizirani ljiljani – simbol dinastije Bourbon.

U sredini aversa je crveno emajlirani ovalni medaljon s likom sv. Louisa, *en face*, u oklopu, s mačem o boku, zaogrnut hermelinskim plaštem. U raširenim rukama drži dva zelena lovorova vijenca. Svetac stoji na zelenoj travi. Uokolo je ovalno plavo emajlirano prstenasto polje s natpisom: LUD. M. INST. 1693 (Ludovicus Magnus Instituit 1693 = Ludovik Veliki osnovao je 1693.). (Slika 2.). Tijekom Restauracije natpis glasi: LUD. MAG. INST 1693.

Slika 2. Orden sv. Louisa iz oko 1780., avers.

Slika 3. Orden sv. Louisa iz oko 1780., revers.

U središnjem crveno emajliranom medaljonu na reversu prikazan je plameni mač uspravljena vrha, sa zelenim lovorovim vijencem i bijelim trakom oko dna sječiva (slika 3.). Uokolo je ovalno plavo emajlirano prstenasto polje s geslom : BELL. VIRTUTIS PRAEM., ili (nakon Restauracije): BELLICAE VIRTUTIS PRAEMIUM (Nagrada za ratničke vrline).⁶

Viteški križ je promjera 40 mm, izrađen je od zlata i teži više od 11 grama.

Komanderski križ i Veliki križ su promjera 70 mm, izrađeni su od zlata i teže više od 38 grama (slika 4.).

Slika 4. Veliki križ Ordena sv. Louisa.

Križeve su u početku izrađivali razni draguljari bez kontrole, a od 1815. godine Kovnica novca u Parizu (*Monnaie de Paris*) kontrolira proizvodnju.

Veliki križevi nosili su u početku zlatom izvezenu zvijezdu promjera 108 mm (slika 5.).

⁶ Autor gesla je Nicolas Boileau (1. studenoga 1636. - 13. ožujka 1711.), francuski pjesnik i kritičar.

Slika 5. Izvezena zvijezda Ordena sv. Louisa.

Kad su 1719. godine organizirani “Visoki časnici” uprave Reda, oni su također nosili zvijezdu. Kasnije je zvijezda bila izrađena od zlata ili pozlaćena srebra, također promjera 108 mm (slika 6.).

Slika 6. Zlatna zvijezda Ordena sv. Louisa.

Primjer francuskog Reda sv. Louisa slijedile su i druge europske monarhije.

Ruski car Petar I. (*1672.-†1725.) osnovao je 30. kolovoza 1698. **Orden sv. apostola Andrije Prvozvanoga** (*Орден Св. Апостола Андрея Первозванного*). Pretpostavlja se da je car Petar I. nakon povratka s diplomatske misije po Zapadnoj Europi 1698. godine (Rusi je zovu. "Veliko poslanstvo") htio imati viteški red po uzoru na europske redove.

U gradu Patrasu u Grčkoj oko 70. godine Kristov apostol sv. Andrija bio je raspet na križu u obliku grčkog slova X. Prema predaji, sv. Andrija bio je prvi biskup Carigrada. Podatak da je Andrija propovijedao Evanđelje među Skitima, u današnjoj južnoj Rusiji, donosi otac crkvene povijesti Euzebijije Cezarejski. Stoga su ga Rusi imenovali svecem-zaštitnikom Rusije. Za Andrijinu mučeničku smrt na takozvanom Andrijinu križu znamo jedino iz jednog spisa, zvanog Passio (Muka), u kojem je opisano apostolovo mučeništvo. Blagdan sv. Andrije slavio se već u drugoj polovini IV. stoljeća. Istog datuma slavi se i u zapadnoj i u istočnoj Crkvi. Prema nekim evanđeoskim izvještajima, Andrija je bio prvi od apostola kojega je Isus pozvao, pa ga istočne crkve obično i nazivaju »Prvozvani«.

Vitezovi reda morali su imati najviši plemićki ili državni položaj, a vojne osobe generalski čin. Iznimno je mogla biti odlikovana i osoba s činom nižim od generalskoga čina, ali je u tom slučaju bila automatski promaknuta u general-poručnika (*general-leutenant*).

Broj vitezova bio je ograničen na dvanaest osoba iz Rusije i dvanaest iz inozemstva, dakle, ukupno na dvadesetčetiri osobe.

Prvo odlikovanje dodijeljeno je 20. ožujka 1699. Fjodoru Golovinu, ratnom drugu cara Petra I., o čemu svjedoči Johann Georg Korb, tajnik poslanstva cara Svetoga Rimskog Carstva Leopolda I.⁷

Golovin je Korbu prepričao sadržaj statuta Reda sv. apostola Andrije Prvozvanoga. Ne znamo zašto, ali statut Reda ostao je u rukopisu sve do 5. (16.) travnja 1797. Tada je car Pavle I. potpisao prvi službeni statut Reda sv. apostola Andrije Prvozvanoga. Poznati su nacrti statuta iz 1720. i 1744. godine, ali je tek 1797. godine statut prvi put publiciran.

Sudeći prema odlikovanim osobama, orden se u početku dodjeljivao za iznimne zasluge za Rusko Carstvo, za vojne podvige ili za građanske zasluge. Godine 1720. car Petar I. odredio je da se odlikovanje dodjeljuje: "jednima kao nagrada za vjernost, hrabrost i razne zasluge učinjene Nama i domovini, a drugima da potaknu sve plemenite i herojske vrline (....)". Sam Petar I. dobio je Orden sv. apostola Andrije Prvozvanoga pet godina poslije njegova osnutka i to za konkretan vojni podvig. U svibnju 1703. vojnici ruske pješачke garde, na brzinu smješteni u obične lađe, napali su na ušću Neve dva švedska bojna broda. Jedan švedski brod bio je naoružan s deset, a drugi s četrnaest topova, dok su ruski vojnici bili naoružani samo mušketama i mačevima. Operacijom je rukovodio sam car i švedski brodovi su osvojeni aboradžom. Za taj rizični pothvat dvadesetjednogodišnji car Petar I. primio je znakove prvog ruskog ordena (slika 7.).

⁷ Poslanstvo je boravilo u Moskvi od 29. travnja 1698. do 23. srpnja 1699. Korb je tijekom putovanja vodio dnevnik, koji je objavljen u Beču 1700. godine na latinskom jeziku (*Diarium itineris in Moscoviam perillustris ac magnifici domini Ignatii Christophori nobilis domini de Guarient, & Rall, Sacri Romani Imperii, & Regni Hungariae Equitis, Sacrae Caesareae Majestatis Consilarii Aulico-Bellici ab Augustissimo & Invictissimo Romanorum Imperatore Leopoldo I. ad Serenissimum, ac Potentissimum Tzarum et Magnum Moscoviae Ducem Petrum Alexiowicium anno MDCXCVIII ablegati extraordinarii. Descriptum a Joanne Georgio Korb, p.t. Secretario Ablegationis Caesareae. Viennae Austriae, Voigt, 1700.*).

Slika 7. Jean-Marc Nattier, portret Portret Petra I., 1717. Dvorac Arhangeljskoe kod Krasnogorska.

Slika je nastala četrnaest godina nakon što je car odlikovan te je ovdje prikazan kao mladić.

Petar I. nosi ordenski znak sv. apostola Andrije Prvozvanoga na lenti i srebrnu zvijezdu na prsnom oklopu.

Osobe odlikovane Redom sv. apostola Andrije Prvozvanoga morale su uplatiti pristojbu carskoj kancelariji ordena. Sredinom 19. stoljeća pristojba je iznosila 500 rubalja. Dio tih sredstava trošio se na penzije vitezova Reda, a drugi dio na dobročinstva. Naime, Red je bio pokrovitelj petrogradskim i moskovskim domovima za nahoćad.

Car Pavle I. (1796. do 1801.) počeo je dodjeljivati orden crkvenim dostojanstvenicima. Pavle I. ozakonio je i praksu dodjeljivanja ordena velikim kneževima prigodom krštenja, a kneževima carske krvi stjecanjem punoljetnosti. Od osnutka Reda do 1797. godine, dakle u gotovo sto godina, 231 osoba odlikovana je Redom sv. apostola Andrije

Prvoznog. U dva stoljeća postojanja tog Reda ordenske znakove dobilo je oko 1050 osoba.

Zanimljivo je spomenuti da su 1807. godine, nakon ratifikacije Tilzitskog mira Ordenom sv. apostola Andrije Prvoznog, odlikovani Napoleon I. Bonaparte, njegov brat Jérôme, francuski maršali Louis Alexandre Berthier i Joachim Murat. Kad je saznao da je orden dodjeljen Napoleonu I. švedski kralj Gustav IV. Adolf vratio je svoj Orden sv. apostola Andrije Prvoznog u znak protesta. Godine 1812. Napoleon I. napao je Rusiju i tako se nastavio rat u kojem su Rusi i Francuzi pretrpjeli teške gubitke.

Slika 8. Ordenski znak sv. apostola Andrije Prvoznog, avers. Prije 1856. godine.

Godine 1917. u Sovjetskoj Rusiji ukinuti su svi redovi Carske Rusije pa tako i Red sv. Andrije Prvoznog. Obitelj Romanovih zadržala ga je u izgnanstvu kao dinastičko odlikovanje. Kao najviše državno odlikovanje Orden sv. apostola Andrije Prvoznog obnovljen je ukazom predsjednika Ruske Federacije Borisa Jeljcina od 1. srpnja 1998.

Opis ordena sv. apostola Andrije Prvoznog:

Ordenski znak nosio se na lenti “nebesko-plave” boje, širokoj 10 cm. Na aversu ordenskog znaka prikazan je sv. Andrija raspjet na plavo emajlirani križ u obliku grčkog slova: X. (slika 8.). Na križu su zlatni latinski inicijali: S. A. P. R., kratica od: *Sanctus Andreas Patronus Russiae* (= Sv. Andrija zaštitnik Rusije). Andrijin križ položen je na dvoglavog orla Carske Rusije, okrunjenog dvjema krunama. Orao ima crno emajlirano perje. Iznad dvoglavog orla je veća carska kruna s plavo emajliranim vrpčama, ovješena karičicama o Andrijin križ. Plavo emajlirane vrpce uvedene su 17. lipnja 1856. i ostale u optjecaju do 1917. godine (slika 9.).

Na reversu ordenskog znaka je bijelo emajlirani trak s geslom: ЗА ВѢРУ И ВѢРНОСТЬ (Za vjeru i vjernost). (Slika 10.).

Slika 9. Ordenski znak sv. apostola Andrije Prvozvanoga, avers. Poslije 1856. godine.

Slika 10. Ordenski znak sv. apostola Andrije Prvozvanoga, revers. Poslije 1856. godine.

Ordenski znak često je ukrašen dragim kamenjem (slika 11.). Član Reda mogao je blagajniku carske kancelarije ordena dati dragulje i prema svojoj zamisli ukrasiti ordenski znak. Za vladavine Pavla I. bilo je zabranjeno svojevrijedno ukrašavanje ordena draguljima.⁸

⁸ U lipnju 2008. godine na aukciji britanske kuće Sotheby zvijezda Ordena sv. apostola Andrije Prvozvanoga s briljantima, izrađena oko 1800. godine, bila je prodana za 2.729.250 funti, što je apsolutni rekord ne samo za ruski carski orden, nego za orden uopće. Na istoj aukciji za 1.721.250 funti prodan je komplet ordena (ordenski znak sa srebrnom zvijezdom), izrađen između 1908. i 1917. godine.

Slika 11. Ordenski znak sv. apostola Andrije Prvozvanoga ukrašen draguljima, avers. Prije 1856. godine.

Ordenska zvijezda izvezena je od konca te zlatnih i srebrnih niti. Takva zvijezda prišivala se na odjeću. Općenito se smatra da su izvezene zvijezde starije od srebrnih zvijezdi. Međutim, car Petar I. prikazan je na portretu iz 1717. godine sa srebrnom zvijezdom na prsnom oklopu (slika 9.). To bi moglo značiti da su se srebrne zvijezde pojavile ubrzo nakon izvezenih zvijezda, a obje su se nosile prigodno. Izvezena zvijezda nije bila tako efektna kao srebrna zvijezda. Međutim, moguće je da je srebrna zvijezda izrađena specijalno za cara Petra I., jer je ne vidimo na drugim portretima 18. stoljeća. Kasnije su srebrne zvijezde istisnule izvezene zvijezde koje se više nisu nosile ni na odjeći.

Srebrna zvijezda je osmerokraka. Nosila se na lijevoj strani grudi. U središnjem medaljonu zvijezde prikazan je crno emajlirani dvoglavi orao s plavim Andrijinim križem. Uokolo, na plavom emajlu kruži geslo: ЗА ВЪРУ И ВЪРНОСТЬ (slika 12.). Do 1800. godine u medaljonima izvezenih zvijezda prikazan je samo Andrijin križ bez dvoglavog orla.

Slika 12. Srebrna zvijezda Ordена sv. apostola Andrije Prvozvanoga, avers i revers.

Godine 1855. uvedeno je pravilo da se na orden dodjeljen za vojne podvige stavljaju zlatni ukršteni mačevi; na ordenski znak iznad Andrijinog križa, a na zvijezdu u sredinu.

Godine 1798. uveden je ornat za vitezove Reda sv. apostola Andrije Prvozvanoga. On se sastojao od zelenog baršunastog plašta podstavljenog bijelim svilenim taftom; ovratnik je od srebrnog brokata sa srebrnim gajtanima i istim takvim kičankama. Na lijevu stranu plašta prišivena je ordenska zvijezda. Odjeća ispod plašta krojena je od bijelog brokata i obrubljena zlatnim vrpcama, s križem na prsima od istog materijala. Hlače su od kašmira, svilene čarape su bijele boje. Šešir je od crnog baršuna s bijelim i crvenim perima i s Andrijinom križem, izrađenim od vrpce nebesko-plave boje.

Blagdan Reda bio je 13. (30.) studenoga, na dan sv. apostola Andrije Prvozvanoga.⁹ Toga dana vitezovi Reda okupljali su se u crkvi Reda. U početku je to bila crkva Presvete Trojice, a od 1732. godine drvena saborna crkva sv. Andrije u Sankt Peterburgu. U tu je crkvu 4. (15.) srpnja 1761. udario grom te je izgorjela do temelja. Od godine 1797. Red je smješten u novoizgrađenu kamenu sabornu crkvu sv. Andrije Prvozvanoga na Vasiljevskom otoku.

Na blagdan Reda 30. studenoga i u svečanim danima koje je odredio car vitezovi Reda dolazili su u sabornu crkvu odjeveni u ornat, s ordenskim znakom na ogrlici. Ogrlica se sastoji od triju dijelova koji se izmjenjuju: državnog grba, vojničkog trofeja i emajlirane rozete s pričvršćenim plavim Andrijinim križem. U početku se ogrlica sastojala od trideset članaka. Od 1797. godine broj članaka ogrlice smanjio se na 23, a od 1856. na 17: sedam carskih orlova s moskovskim grbom, šest rozeta s Andrijinim križem i četiri štita s monogramom cara Petra I. na vojničkim trofejima. Članci su povezani karičicama. Ogrlica završava opisanim znakom Ordena sv. Andrije Prvozvanoga (slika 13.).

Do 1842. godine ogrlica se dodjeljivala, uz rijetke iznimke, samo ruskim vitezovima.

Prema statutu Reda iz 1892. godine, troje najstarijih od dvanaest vitezova Reda (računajući i vjerske ličnosti) dobivali su godišnju penziju od po 1.000 rubalja, a ostalih devet vitezova po 800 rubalja. Istim statutom određeno je da osoba odlikovana Ordenom sv. apostola Andrije Prvozvanoga automatski dobiva i druge ruske carske ordene, ako njima već nije nagrađena. To su Orden sv. Aleksandra Nevskog, Orden Bijelog orla, Orden sv. Ane I. stupnja i Orden sv. Stanislava I. stupnja. Dakle, nositelj Ordena sv. apostola Andrije Prvozvanoga mogao je dobiti "u paketu" još i četiri niže rangirana ordena.

Predstavnicima stranih vladarskih kuća ordeni su se dodjeljivali kao potvrda prigodom sklapanja političkih i dinastičkih saveza. To je bio uobičajeni oblik potvrde obostranih simpatija i interesa na polju međunarodnih odnosa od 18. do 20. stoljeća.

Literatura:

Cibrario, Luigi, Descrizione storica degli Ordini Cavallereschi, sv. 1., Torino 1846.

Gritzner, Maximilian, Handbuch der Ritter- und Verdienstorden aller Kulturstaaten der Welt innerhalb des XIX. Jahrhunderts, Leipzig 1893.

⁹ U zagradi je datum prema gregorijanskom kalendaru.

Slika 13. Orden sv. apostola Andrije Prvozvanoga na ogrlici, sa zvijezdom. Komplet u kutiji.

Statut imperatorskoga ordena Sv. Apostola Andreja Pervozvannogo // Svod Učređenij Gosudarstvennih, knjiga VIII, razdjel II, glava 2-ja. Izd. 1892 g.

Merička, Václav, Orden und Auszeichnungen, izdavač: Artia, Prag, 1966.

Merička, Václav, The Book of Orders and Decorations, Artia-Hamlyn, tiskano u Čehoslovačkoj, 1975.

Durov, V. A., Ruskije i sovjetskije bojeviye nagradi Gosudarstvenij Ordena Lenjina istoričeskij muzej (bez godine i mjesta tiskanja).

Malinar, Veljko – Prister, Boris, Uvod u nauku o odlikovanjima, Numizmatičke vijesti br. 40., Zagreb 1986.

Adanić, Stjepan – Kašpar, Krešimir – Prister, Boris – Ružić, Ivan, Hrvatska odlikovanja, "Narodne novine", Zagreb, 1996.

Hermann Historica OHG, 35. Auktionskatalog / Teil II, 24. 10. 1997., München.

Prister, Boris, Vojne nagradne medalje 18. stoljeća u Rusiji, Numizmatičke vijesti br. 53, Zagreb, 2000.

Prister, Boris, Prve medalje za vojne zasluge, Numizmatičke vijesti br. 56, Zagreb 2003.

Kašpar, Krešimir – Marijan, Mirko – Pogačić, Siniša – Prister, Boris, Hrvatska odlikovanja, priznanja i medalje, Školska knjiga 2018., Zagreb.

<http://www.france-phaleristique.com/accueil.htm>

https://fr.wikipedia.org/wiki/Ordre_royal_et_militaire_de_Saint-Louis

http://www.wikiwand.com/en/Order_of_Saint_Louis

<http://www.forum-monarchies.com/t7498-Armorial-de-l-Ordre-royal-et-militaire-de-Saint-Louis.htm>

<http://george-orden.narod.ru/statut1892s01.html>

https://en.wikipedia.org/wiki/Order_of_St._Andrew

<http://medalirus.ru/rus-ordena/orden-svyatogo-andreya.php>

https://et.wikipedia.org/wiki/P%C3%BCha_Andrease_ordeni_kavaleride_loend

http://www.ng.ru/antiquare/2008-09-19/13_nagrada.html

SUMMARY

THE TWO OLDEST ORDERS OF MERIT

At the end of the seventeenth and the beginning of the eighteenth century, there were great changes in almost all European countries. This was reflected on the further development of chivalric dynastic orders and led to the creation of orders of military merit. Absolutist monarchies were founded in France, Russia, Prussia and Austria, based on the new concept of ruling. To realise their political goals – the protection and defence of the state, conquest of outside territories, and also the continuity of their rule - European absolutist rulers established permanent armed forces: standing professional armies ready for quick intervention. The standing army was under the command of the monarch, who no longer depended on the will and ambitions of his vassals. This was the main precondition for realising effective political power.

The absolutist rulers of the seventeenth and eighteenth centuries sought ways to tie the army to themselves and to peacefully prolong their rule. By awarding noble titles,